

דף שבועי

פרשת תצוה, תשפ"ד, מספר 1558

קטגור נעשה סגור

הרב אבינדב אבוקרט

לגרש אותה בגט; מדובר בשני מעשים שונים בתכלית המבוצעים באמצעות אותה פעולה: מתן שטר כתוב וחתום.

ועוד תירצנו במה שכתוב אמנם בשטר מקדש ובשטר מגרש דמילי דהאי שטרא לחוד ומילי דהאי שטרא לחוד (קידושין ה' ע"א). והוא הדין הכא, הלשון שפגם בדברים רעים אַמְרִים הַמְאָרְרִים (במד' ה:כד) מצו (= יכולים) ללמוד בתורה ומכפר. ולא שייך אין קטגור, דמילי דלשון הרע מרים ורעים ולהבדיל דברי תורה אַמְרוֹת טְהוֹרוֹת (תה' יב:ז) וְהָיוּ לְמַאוֹרֹת (ברא' א:טו).

מכאן החיד"א עובר להוכיח את הטיעון באמצעות שזירת הפסוקים מתוך פרשתנו:

וזהו הרמז "וְעִשִּׂיתָ אֶת מְעִיל הָאֶפֶוד כְּלִיל תְּכֵלֶת" (שמ' כח:לא) שאם חטא בלשון הרע וכיוצא, שדי תיכלא בכוליה (=נתפשט הקלקול בכולה, חולין סד ע"ב) וחייב כרת, כמו שאמר הכתוב "יְכַרְתֶּהָ כָּל שִׁפְתֵי חֲלָקוֹת" (תה' יב:ד). והתיקון הוא "וְהָיָה פִּי רֹאשׁוֹ בְּתוֹכּוֹ" (שמ' כח:לב) למעט הדיבור, ולהיזהר בכל דיבור אסור. "שִׁפְהָ יִהְיֶה לְפִיו סְבִיב" (שמ' כח:לא) דמלבד חומות השיניים והשפתיים אשר עשה ה',... הוא יעשה חומה אחרת וידמה כאלו שפה לפיו סביב חזקה מאד "לא יִקְרַע" (שם) וזהו סור מרע.

לבישת המעיל העשוי "כְּלִיל תְּכֵלֶת" מכפרת לפי הגמרא (ערכין טז ע"א) על עוון לשון הרע. רמז לדבר נלמד מהמילה "תכלת" שדומה במשמעה גם למילה 'קלקול' בארמית, שהרי חטא הלשון משפיע על כל גופו של החוטא. יצירת מכפלת בשולי הבגד, הסוגרת את הבד פנימה, מרמזת על הצורך לסגור את פיו של מי שנכשל בלשון הרע. שפת הבגד היא, אם כן, רמז לשפה שבפיו של האדם. ועוד, גם השיניים הן מחסום וחומת הגנה נוספת על הפה, שלא ייפתח לריק – "לא יִקְרַע". אם כן, לבישת המעיל על הגוף מתקנת את עוון לשון הרע שפגם בגוף כולו. יש כאן הנחיה לאדם לסגל לעצמו הרגל של שתיקה ואזהרה מפני לשון משוחררת, ובכך לסור מרע.

בפרשתנו נדרש החיד"א לסוגיה שראשיתה דקות הלכתית ואחריתה תובנה רוחנית הנוגעת לחיינו. כלל הוא בדברי חז"ל ש"אין קטגור נעשה סגור" (ראש השנה כו ע"א). כל דבר המרמז על חטא או מציאות שלילית מהווה קטרוג ואין לעשות באמצעותו דבר מצווה. החיד"א תוהה באשר לעובדה שאחת מדרכי תיקון העוון של לשון הרע היא באמצעות עיסוק בתורה. אם נאמץ את הכלל שלפיו "אין קטגור נעשה סגור", עולה השאלה איך ייתכן שפה שדיבר לשון הרע יכפר על העוון שעשה דווקא באמצעות דיבור?

בהא דאמרינן דתקנת מדברי לשון הרע הוא לעסוק בתורה (ערכין טו ע"ב). והוינן בה דאין קטגור נעשה סגור, ומה הלשון "כתותי מכתת" (עירובין פ ע"ב), יצא הרחש (תרומות ח, ד) ממקום אשר לא טהור לתקן אשר עות (קה' ז:יג) ולשונו תהגה משפטי ה', והלא אין קטגור נעשה סגור?¹

העובדה שפיו של אדם משמש לדברים סותרים כל כך; מצוות לימוד תורה, אך גם עוון של דיבורים אסורים, מפליאה בניגודיות העצומה שטמונה בה. לא בכדי אמר רשב"י: "אם הייתי עומד על הר סיני בשעה שניתנה תורה לישראל, הייתי תובע מהקב"ה שיברא לבני אדם שתי פיות; אחד שיעסקו בו בתורה ואחד שיעשו בו את כל צרכיו" (ירושלמי שבת ז ע"א, מתורגם).

על מנת ליישב את הסתירה הזו, החיד"א מתרץ שדיבור לשון הרע ועיסוק בלימוד תורה בפה הם שני שימושים שונים לחלוטין באותו אובייקט – הפה. בדומה לכך, אדם יכול לקדש אישה בשטר אך גם

* הרב אבינדב אבוקרט משמש כרב קהילת "אבני החושן" גבעת שמואל. המאמר הינו חלק מספר שיעסוק במשנת החיד"א לפרשת השבוע, ועתיד לראות אור בקרוב.

1 פני דוד, פירושים, רמזים והערות על התורה, לפרשת תצוה.

ועוד אפשר לרמוז באומרו "יְדִיכֶם דְּמִים מְלֹא" (יש' א:טו) מה שאמרו התוספות דכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו, דאין קטגור נעשה סניגור (יבמות ז ע"א). ויש מי שהקשה דהרי אמרו דהא דאין קטגור נעשה סניגור היינו דוקא בפנים, דאין הכהן נכנס שם בבגדי זהב, אבל בחוץ לובש בגדי זהב דבחוץ אין להקפיד על אין קטגור... ואני בעניי אמרתי, דלא קשיא מידי (=לא קשה דבר), דמה שאמרו היינו במין הקטגור דהוא זהב, דבמין זהב עשו העגל וזהב זה הוא מין הקטגור, ובהא הוא דמחלקינן בין פנים לחוץ, אבל הקטגור עצמו בכל מקום אינו נעשה סניגורו (מראית העין [ביאור לאגדות הש"ס] ברכות לב ע"ב).

קיימת הלכה המתקשרת לעניין זה. לפיה, כוהן שהרג נפש לא ישא כפיו. בעלי התוספות מבהירים שההלכה נסמכת על דברי הגמרא ש"אין קטגור נעשה סניגור". אולם דברי התוספות קשים, שהרי לכאורה אין מדובר באירוע פנימי כמו כוהן גדול הנכנס אל קודש הקודשים לבוש בבגדי זהב, ולכן לא חל בו הכלל הזה, שהרי בכל מקום אחר הכוהן לובש בגדי זהב. לכן החיד"א מחדש, שכאשר כוהן הורג נפש נעשה הוא עצמו קטגור, בשונה מכוהן העוטה זהב שמשתמש בכלי המסמל ומרמז לקטרוג. מאחר שהכוהן ביצע את העבירה בגופו אין הוא יכול להיעשות סניגור בברכת כוהנים שעניינה שלום.

בגדי הכהונה השזורים זהב, ובעיקר מעיל האפוד, הם סמל לסתירה הפנימית של תיקון ותשובה למול חטא ופגם; שניהם נעשים באותו כלי עצמו. לעיתים, מצווה ומעשה טוב יכולים להפוך את הקטגור עצמו לסניגור, אולם הדבר תלוי בכך שהאדם יירתם לתהליך עומק של תשובה, שמעלתה יכולה לברוא את האדם מחדש ולבטל כל קטרוג. במיוחד נדרש האדם לשים לב למוצא פיו, להיזהר בדיבורו שיהיה דיבור נעים ויוסיף בכך קדושה וסניגורים, וחלילה לא להפך.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

לאחר שסר האדם מרע עליו לעשות טוב, כלומר לברוח אל הקודש ולדבוק בו.

ואחרי זה "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ" (שמ' כח:לה) בדברי התורה לכפר העוון. וכי תימא – פה דובר נבלה איך קטגור יעשה סניגור שאמרת "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ"? לזה אמר "בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ", לְפָנָיו יֵלֶךְ דָּבָר (חב' ג:ה) דברים שבקדושה, ומילי דלשון הרע לחוד ומילי דאורייתא לחוד... ועוד "וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת", כלומר בצאתו מהקדושה ודיבר לשון הרע נתחייב מיתה, ועתה אחרי שובו – מִרְפָּא לְשׁוֹן עַץ חַיִּים (מש' טו:ד) ולא ימות. אם כן הוא תיקון העוון עצמו, ובזה לא אמרו אין קטגור.

לאחר שנמלט האדם אל הקודש ועסק בתורה, על מנת להינצל מגודל העוון, יכול הוא לשוב על עקבותיו לנקודה שנכשל בה, לדייקה ולתקנה כדי לייצר בתוכו אישיות מתוקנת. ניקוי יסודי של העוון מתאפשר רק במגע עימו וביצוע חיטוי החטא. התורה היא מקום מפלט בטוח; אין בה כל תנאי קבלה לבאים בשעריה, אין ביכולתה להיטמא כלל בשום חטא שהוא, וכל מי שעוסק בה אהוב לפני המקום. אל לאדם ליפול ברוחו ולהאמין שתשובתו דחויה או בלתי אפשרית, שהרי הכול אפשרי ומתקבל לפניו יתברך.

בעלי המסורה עסקו בספירה של מילים בתנ"ך ובציון מילים זהות הקיימות בהקשרים שונים. במבט ראשוני מדובר בהופעות אקראיות שאין ביניהם קשר, אבל החיד"א, כדרכם של חכמי ספרד, מפיך מסרים מיוחדים מהופעתן של המילים השונות גם בהקשר שלנו.

וזה אפשר להסמיק במסורה: "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמ' כח:לה); "נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע" (שמ' כד:ז); "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמְּלֶכֶךְ" (אס' א:כ). הכוונה "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ", שתיקון הלשון הרע זאת תורת העֶלָה (וי' ו:ב) וזה שכתוב "נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע". כלומר, בזה האי צריך מעשה ותסר דיבורא (=הוסר הדיבור, עפ"י "וַתֵּשֶׁר דְּבוֹרָה" [דב' ה:א]), דאין קטגור. והתירוץ הוא "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמְּלֶכֶךְ" שהיא התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא.

שלוש פעמים מופיעה בתנ"ך המילה "וְנִשְׁמַע". החיד"א רואה בכך הדרכה לתהליך שהחוטא צריך לעבור על מנת לתקן את חטאו. ראשית, עליו לעסוק בדברים שבקדושה: "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ". אבל הרי הקול מגיע מפה שחטא ויש צורך במעשה של תיקון ולא רק בהשמעת קול – "נִעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע"?! לכן עולה ההבנה כי הדיבור לאחר החזרה בתשובה אינו זהה לדיבור החטא, שכן הוא שייך למלך מלכי המלכים ולא לבעל היצר הנרָגן – "וְנִשְׁמַע פִּתְגָם הַמְּלֶכֶךְ".

במקום אחר, החיד"א מציין סייג לעיקרון שאותו הציב: